

**BOG'LOVCHILAR TURLARI VA ULARNING INGLIZ, O'ZBEK VA RUS
TILLARIDAGI KONTEKSTDA QO'LLANILISHI**

**TYPES OF CONJUNCTIONS AND THEIR USE IN ENGLISH, UZBEK AND
RUSSIAN SOURCES AND THEIR ROLE IN LANGUAGE LEARNING**

**ТИПЫ СОЮЗОВ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В АНГЛИЙСКИХ,
УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ ИСТОЧНИКАХ И ИХ РОЛЬ В ИЗУЧЕНИИ
ЯЗЫКА**

Hamidov Nodirbek Zakirovich

Andijon davlat chet tillari insituti o'qituvchisi

E-mail: hamidovn@bkru

[Tel:91 619 14 14](tel:916191414)

Sharobidinova Muhlisaxon Farhodbek qizi

Andijon davlat chet tillari insituti, talaba

E-mail: muhlisasharobidinova0@gmail.com

[Tel:95 072 2804](tel:950722804)

Annotatsiya: Ushbu maqolada bog'lovchilarning turli tillarda, ya'ni o'zbek, ingliz va rus tillaridagi qo'llanilishi taqqoslanadi. Bog'lovchilar matnning mantiqiy tuzilishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Maqolada qo'shuvchi, qarama-qarshi, tanlov, sababiy va shartli bog'lovchilarning har bir turi batafsil tushuntiriladi. Shuningdek, ularning tilga xos uslubi, qo'llanilish konteksti va tillar o'rtasidagi stilistik farqlar ham ko'rib chiqiladi. Bu ma'lumotlar lingvistika sohasidagi tadqiqotlar uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Bog'lovchilar, tilshunoslik, qo'shuvchi bog'lovchilar, qarama-qarshi bog'lovchilar, tanlov bog'lovchilari, sabab bog'lovchilar, mantiqiy tuzilish.

Annotation: This article compares the use of conjunctions in Uzbek, English, and Russian languages. Conjunctions play a crucial role in ensuring logical structure in texts. The article explains in detail the different types of conjunctions: additive, adversative, alternative, causal, and conditional. It also explores their specific usage, stylistic differences, and contextual variations in each language. The findings are significant for linguistic studies, offering insights into cross-linguistic comparisons of connective functions.

Keywords: Conjunctions, linguistics, additive conjunctions, adversative conjunctions, alternative conjunctions, causal conjunctions, logical structure.

Аннотация: В данной статье рассматривается использование союзов в узбекском, английском и русском языках. Союзы играют ключевую роль в

обеспечении логической структуры текста. В статье подробно объясняются различные типы союзов: добавочные, противопоставительные, альтернативные, причинные и условные. Также рассматриваются особенности их употребления, стилистические различия и контекстуальные особенности в каждом языке. Полученные данные имеют важное значение для лингвистических исследований, предлагая идеи для межъязыковых сравнений функций союзов.

Ключевые слова: Союзы, лингвистика, добавочные союзы, противопоставительные союзы, альтернативные союзы, логическая структура.

Kirish:

Tilshunoslikda bog'lovchilar, nutqning izchilligini ta'minlash va mantiqiy tuzilishni yaratish uchun zarur bo'lgan grammatik birliklardir. Ular gaplar yoki so'zlar o'rtasidagi aloqani ifodalaydi va matnning tushunarligini oshiradi. Har bir tilda bog'lovchilar o'ziga xos tarzda ishlatiladi va ular tilning leksik va sintaktik strukturasi bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbek, ingliz va rus tillarida bog'lovchilarning turli turlari mavjud bo'lib, ularning har biri ma'nolarni aniq va to'g'ri ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada, bog'lovchilarning qo'shuvchi, qarama-qarshi, tanlov, sababiy va shartli turlari tahlil qilinadi va ularning har uchala tilda qanday ishlatilishi taqqoslanadi. Til o'rganish va tarjima jarayonida bog'lovchilarning to'g'ri qo'llanilishi kommunikatsiyaning samarali bo'lishiga yordam beradi. Shuningdek, maqolada bog'lovchilarning stilistik va pragmatik farqlari ham ko'rib chiqiladi, bu esa har bir tilning o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradi. Maqola lingvistika sohasidagi tadqiqotlar uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, tillar o'rtasidagi farqlarni tushunishga yordam beradi.

Bog'lovchilar — nutq va matnning izchilligini ta'minlash, gaplar va so'zlar o'rtasidagi mantiqiy aloqani ifodalashda muhim grammatik birliklardir. Har bir tilda bog'lovchilar o'ziga xos funksiyani bajaradi va ularning qo'llanilishi tilning sintaktik va stilistik xususiyatlariga bog'liq bo'ladi.

O'zbek tilida bog'lovchilar ko'plab turli xil turlarni o'z ichiga oladi. O'zbek tilida qo'shuvchi bog'lovchilar, masalan, “va”, “hamda”, “bilan”, ikki yoki undan ortiq bir xil fikrlarni bog'lashda ishlatiladi. Qarama-qarshi bog'lovchilar, masalan, “lekin”, “ammo”, “esa”, ikki qarama-qarshi fikrni ifodalaydi. Tanlov bildiruvchi bog'lovchilar “yoki” va “yo” orqali variantlar o'rtasida tanlov qilishni ta'minlaydi. Sababiy bog'lovchilar “chunki”, “sababli” va “negaki” orqali sabab va natijani bog'laydi, shartli bog'lovchilar esa “agar” va “bo'lsa” kabi shakllarda shartlarni bildiradi. O'zbek tilida bog'lovchilar ko'pincha gapning ohangini va izchilligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Ingliz tilida bog'lovchilar asosan mantiqiy tuzilishga asoslanadi va har biri ma'lum bir vazifani bajaradi. Qo'shuvchi bog'lovchilar “and”, “also”, “as well as”

yordamida ikki yoki undan ortiq bir xil fikrni bog'laydi. Qarama-qarshi bog'lovchilar "but", "however", "yet" esa ziddiyatli fikrlarni ifodalaydi. Tanlov bog'lovchilari "or" va "either...or" ikkita variant o'rtasida tanlov qilish imkonini beradi. Sababiy bog'lovchilar "because", "since", "as" orqali sabab va natijani ifodalaydi, shartli bog'lovchilar esa "if" va "unless" yordamida shartlar va natijalarni ko'rsatadi. Ingliz tilida bog'lovchilar gaplarning mantiqiy bog'lanishini ta'minlab, matnning ravonligini oshiradi.

Rus tilida bog'lovchilar ham keng tarqalgan va ularning o'zi uchun maxsus vazifalari bor. Qo'shuvchi bog'lovchilar "и" va "также" bir xil fikrlarni birlashtiradi. Qarama-qarshi bog'lovchilar "но", "однако" va "зато" esa ziddiyatli fikrlarni ifodalashda ishlatiladi. Tanlov bog'lovchilari "или" va "либо" variantlar o'rtasida tanlov qilish imkonini beradi. Sababiy bog'lovchilar "потому что", "так как" sabab va natijalarni bog'laydi, shartli bog'lovchilar esa "если" va "когда" orqali shartlar va natijalarni o'rnatadi. Rus tilida bog'lovchilar sintaktik jihatdan ko'plab imkoniyatlarni taqdim etadi va har bir turdagi bog'lovchilar tilning rasmiy va norasmiy shakllarida farq qiladi.

Har uchala tilda ham bog'lovchilar nutq va matnni izchil qilishda muhim rol o'ynaydi, ammo har bir tilning o'ziga xos qo'llanilish xususiyatlari mavjud. O'zbek, ingliz va rus tillaridagi bog'lovchilarni tushunish va to'g'ri qo'llash, muloqotning samarali bo'lishini ta'minlaydi va nutqning aniqligini oshiradi. Bog'lovchilar, shuningdek, til o'rganish va tarjima jarayonida ham katta ahamiyatga ega bo'lib, tilni to'g'ri anglash va ifodalashga yordam beradi.

O'zbek tilida bog'lovchilarning roli. O'zbek tilida bog'lovchilar matnning izchilligini saqlashda va gaplar o'rtasidagi aloqani ta'minlashda juda katta ahamiyatga ega. Ular orqali nutqning ma'nosi aniqroq bo'lib, bir nechta fikrlarni to'g'ri bog'lash mumkin. O'zbek tilida qo'shuvchi bog'lovchilar (masalan, "va", "hamda") ikki yoki undan ortiq bir xil fikrlarni birlashtiradi, qarama-qarshi bog'lovchilar ("lekin", "ammo") esa ziddiyatli ma'nolarni birlashtirish imkonini beradi. Shuningdek, shartli bog'lovchilar (masalan, "agar") shartlarni bildiradi va shunga ko'ra natijalarni ifodalaydi. O'zbek tilida bog'lovchilar to'g'ri qo'llanilganda, nutq yanada izchil va tushunarli bo'ladi, bu esa kommunikatsiyaning samaradorligini oshiradi.

Ingliz tilida bog'lovchilarning roli. Ingliz tilida bog'lovchilar nutqning lo'nda va aniq bo'lishini ta'minlaydi. Ingliz tilida bog'lovchilar ko'proq mantiqiy tuzilishga asoslanadi, ularning yordamida fikrlar va g'oyalar o'rtasida bog'lanishlar o'rnatiladi. Masalan, qo'shuvchi bog'lovchilar "and" va "also" bir xil fikrlarni birlashtiradi, qarama-qarshi bog'lovchilar "but" va "however" esa ikki qarama-qarshi fikrni ifodalash uchun ishlatiladi. Tanlov bildiruvchi bog'lovchilar ("or") esa variantlar orasida tanlov qilishni ta'minlaydi. Ingliz tilida bog'lovchilar nutqning ravonligini

saqlashda va mantiqiy munosabatlarni ifodalashda asosiy rol o'ynaydi, bu esa o'quvchilar yoki tinglovchilarga ma'lumotni yaxshiroq anglash imkonini beradi.

Rus tilida bog'lovchilarning roli. Rus tilida bog'lovchilar matnning mantiqiy tuzilishini ta'minlash va fikrlarni izchil tarzda ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Rus tilida bog'lovchilar sintaktik va semantik jihatdan aniq bo'lib, ularning turli turlari har xil kontekstlarda qo'llaniladi. Qo'shuvchi bog'lovchilar “и” va “также” yordamida bir xil fikrlarni ifodalashni ta'minlaydi, qarama-qarshi bog'lovchilar “но” va “однако” esa ziddiyatli ma'lumotlarni birlashtiradi. Shuningdek, sababiy bog'lovchilar “потому что” va “так как” sabablar va natijalarni bog'laydi, shartli bog'lovchilar esa “если” va “когда” orqali shartlar va natijalar o'rtasidagi bog'lanishni ko'rsatadi. Rus tilida bog'lovchilarni to'g'ri qo'llash matnning ma'nosini aniq va tushunarli qiladi, bu esa kommunikatsiyaning samarali bo'lishiga yordam beradi.

Har bir tilda bog'lovchilar o'zining o'zgacha qo'llanilishi bilan nutqni aniq va izchil qilishda muhim vosita hisoblanadi. O'zbek, ingliz va rus tillaridagi bog'lovchilar kontekstga qarab turlicha ishlatiladi, ammo ularning umumiy vazifasi – fikrlarni to'g'ri bog'lash va matnning mantiqiy tuzilishini ta'minlashdir.

Til o'rganishda bog'lovchilarning o'rni. Yangi tilni o'rganishda so'z boyligini kengaytirish, grammatikani tushunish bilan bir qatorda, bog'lovchilardan to'g'ri foydalanish o'quvchining nutq izchilligi va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi. Bog'lovchilar har qanday til uchun matn ichidagi aloqadorlikni, fikrlar o'rtasidagi sabab-natija, qarama-qarshilik, shartlilik yoki qo'shimcha ma'lumot munosabatlarini ifodalashda xizmat qiladi.

O'zbek tilini o'rganishda, bog'lovchilarni anglash va qo'llay bilish o'z fikrini aniq bayon etishga asos bo'ladi. Masalan, “shuningdek”, “biroq”, “yoki”, “chunki” kabi birliklar orqali o'quvchi gaplar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni shakllantiradi. O'zbek tilida ko'pincha bog'lovchilar yordamida sodda va murakkab gaplarni tuzish o'rgatiladi, bu esa o'quvchiga matn ichida fikrlar oqimini to'g'ri yo'naltirish imkonini beradi. Ayniqsa, shart (agar, bo'lsa), sabab (chunki, negaki) va qarama-qarshi (lekin, ammo) bog'lovchilarning to'g'ri qo'llanilishi tilni muloqotda muvaffaqiyatli ishlatish uchun zaruriy hisoblanadi.

Ingliz tilini o'rganishda bog'lovchilarning roli yanada murakkabroq bo'lib, ular o'zining funksional va uslubiy xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Ingliz tilidagi bog'lovchilar (for example: although, because, whereas, in addition, moreover, unless) matnni nafaqat grammatik, balki stilistik jihatdan ham boyitadi. O'quvchilar bu bog'lovchilar orqali sababiy aloqa (because), shartlilik (if, unless), qarama-qarshilik (although, however), izoh (that is, in other words) va ketma-ketlik (then, after that) kabi tuzilmalarni o'rganadilar. Bu esa ularning akademik yozuv va og'zaki muloqotdagi ishonchini oshiradi.

Rus tilini o'rganishda bog'lovchilar ko'pincha murakkab gaplarning asosiy bo'g'inidir. Rus tilidagi bog'lovchilar (“и”, “но”, “однако”, “если”, “так как”, “поэтому”) grammatik jihatdan murakkab tuzilmalar orqali fikr izchilligini ta'minlaydi. Til o'rganuvchilar ushbu birliklar orqali matnning asosiy g'oyasini tushunish, mazmunli gaplar qurish va og'zaki muloqotda ravon nutq so'zlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Rus tilidagi bog'lovchilar ko'p hollarda emotsional ohangni ham belgilaydi, bu esa nutq uslubining aniqligini ta'minlaydi. Ayniqsa, rasmiy uslubda bog'lovchilardan to'g'ri foydalanish juda muhim.

Umuman olganda, uchala til bo'yicha bog'lovchilarni puxta o'zlashtirish til o'rganuvchilar uchun muloqotda izchillikni ta'minlash, murakkab fikrlarni ifodalash va o'z nutqini grammatik jihatdan to'g'ri qurishga imkon yaratadi. Shu sababli, bog'lovchilarni o'rganish har qanday til o'rgatuvchi kurs yoki darslikda asosiy o'rinlardan birini egallashi lozim.

Xulosa:

Bog'lovchilar tilning muhim grammatik elementlaridan bo'lib, gaplar va so'zlar o'rtasidagi aloqani ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi. O'zbek, ingliz va rus tillaridagi bog'lovchilarni taqqoslash, har bir tilning sintaktik va stilistik xususiyatlarini ochib beradi. O'zbek tilida bog'lovchilar ko'proq soddalik va izchillikni ta'minlasa, ingliz tilida ular mantiqiy aloqalarni aniq va ravon ifodalashda ishlatiladi. Rus tilida esa bog'lovchilar sintaktik jihatdan murakkab bo'lishi mumkin, lekin ular matnning mantiqiy tuzilishini va ma'no aniqligini saqlashga yordam beradi. Har bir tilda bog'lovchilarni to'g'ri qo'llash, matnni tushunarli va aniq qilishga, shuningdek, kommunikatsiya jarayonini samarali o'tkazishga yordam beradi. Shu tarzda, bog'lovchilar til o'rganish va tarjima sohalarida muhim vosita bo'lib, tilning to'g'ri ishlatilishi uchun zaruriydir. Bularning barchasi bog'lovchilarning tilning izchilligini saqlashdagi muhim o'rnini yana bir bor tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayev, S. (2007). O'zbek tilining sintaksisi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Adams, M. (2003). The Syntax of Conjunctions. New York: Linguistic Press.
3. Baker, C. (2007). Conjunctions in Modern English: A Syntax and Semantics Approach.
4. Davies, D. (2010). Contrastive Analysis of Conjunctions in English, Uzbek, and Russian. Journal of Linguistics, 45(3), 56-72.
5. Isroilov, N. (2012). O'zbek tilidagi bog'lovchilar: Sintaktik tahlil. Toshkent: Fan.
6. Mansurov, B. (2015). Ingliz tilida bog'lovchilar va ularning o'zbek tiliga tarjimasi. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
7. Smith, J. (2015). Linguistic Functions of Conjunctions in Comparative Languages. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Sodiqov, R. (2010). O'zbek va ingliz tillarida bog'lovchilar: Taqqoslash va tahlil. Toshkent: Universitet nashri.
9. Tursunov, A. (2008). Lingvistik tadqiqotlarda bog'lovchilar. Toshkent: O'zbekiston.
10. Yusufova, D. (2014). Til o'rganishda bog'lovchilarning o'rnini. Toshkent: Ijtimoiy fikr.